

RYCERZ (801) *sb m*

rycerz (787), **rycyrz** (14); rycerz : rycyrz *BielŻyw* (9:1), *MiechGlab* (9:4), *BielSpr* (5:9).

-érz (8), -erz (9); -érz *KochFr*, *PudłFr* (2), *GórnTroas*, *WyprPl* (2), *SarnStat*; -erz *Mącz* (7); -érz : -erz *OpecŻyw* (1:2). ◇ -érz- (17), -erz- (6); -érz- *OpecŻywList*, *OrzQuin*, *KochFr* (2), *KochPieś*, *WyprPl* (2), *SarnStat* (6); -érz- : -erz- *OpecŻyw* (3:3), *Mącz* (1:3).

sg N rycérz (288). ◇ *G* rycérza (40). ◇ *D* rycérzowi (30). ◇ *A* rycérza (40). ◇ *G a.* *A* rycérza (2). ◇ *I* rycérzem (35); -em (2), -(e)m (33). ◇ *L* rycérzu (5). ◇ *V* rycérzu (16). ◇ *pl N* rycérze (124), rycérzowie (1); -e : -owie *BielŻyw* (2:1). ◇ *G* rycérzow (78); -ow (3) *OpecŻyw* (2), *Mącz* (1), -ów (1) *OrzQuin*, -(o)w (74). ◇ *D* rycérzóm (41); -óm (1), -(o)m (40). ◇ *A* rycérze (44), rycérz(o)w (2); -e : -(o)w *HistAl* (9:1), *BudBib* (1:1). ◇ *G a.* *A* rycérz(o)w (9). ◇ *I* rycérzmi (26). ◇ *L* rycérz(o)ch (4). ◇ *V* rycérze (15). ◇ *du A (cum nm)* rycérzu (1) *BielKron* 125v.

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

1. *Mężczyzna zajmujący się rzemiosłem wojennym: żołnierz, wojownik; w stosunkach polskich: szlachcic; miles* *Miech*, *HistAl*, *Vulg*, *Mącz*, *Modrz*, *JanStat*, *Cn*; *eques* *Murm*, *Mymer*¹, *BartBydg*, *HistAl*, *Mącz*; (*vir*) *commilito* *HistAl*, *Vulg*; *pugnator* *Miech*; *vir bellator* *PolAnt*; *milito* *Cn* [w tym: *postać z opowieści w HistRzym (235)*] (775) : *BYl* w *Kafarnaum Centurio/* to iest fctnik/ albo pán który miał pod sobą fto rycérzow. *OpecŻyw* 42v, [123]v; *OpecŻywList* C2; *Eques auratus Ritter*. *Ricerz*. *Mymer*¹ 11; *TarDuch* [C4], C7v; *Rycérzowie tłući długo trwać nie mogą ani żywi być, bo żyły ich zbytnią krwią zatopione nic rozumnie, nicz o niebieskich rzeczach wymiścić niemogą, ale zawždy o cielefnych á o krewkofci.* *BielŻyw* 139, 12, 157 [2 r.]; *Cznemu y dobrze sławnemu ricerzowi, Panu Mikołaiowi Oporowfkiemu, [...] M. Andrzej Glaber z Kobylina służbę y powolność śwą wlkazuie.* *MiechGlab ktv*; *Thamże też kxiążę Henrik thak boiował iż go Thatharzy y z czoła y z thyłu obthoczyli, iż theż thelko czterze rycyrze około niego fie zawartali.* *MiechGlab* 12, *2v, 8; *KłosAlg* G2 [2 r.]; *A nád iego [Pana] wołą nieofiedzi fie wpokoju naymożnieyffy krol/ ácz by był niezliczonemi hufy oštąpiony á namocnieyffy rycerz przygody nie vydzie mocą śwą bez obrony iego.* *RejPs* 48; *RejRozpr* G; *Zakazowali [księża] to frodze/ Proftakom badać fie obodze. [...] Mowiąc nie twoia rzecz panie/ Wfzak będzie w fwięto kazanie. [...] Ani też Ricerzu iest rzec twoia/ tobie lepiej prziftoy zbroia.* *SeklKat* A4; *RejRozm* 397; *Wyiechawfzy z onąd Alexander przyciągnął do miafta ktgore [!] Teba zową/ y mowif ludziom miafta onego/ daycie mi pięć fct Rycerzow ktorzyby mi przifzli na pomoc/ w odzieniu zbroynym zgotowane.* *HistAl* D3; *Alexander na nię [na Persów] nawałnością vderzył/ á tak fie nátychmiaft zámiezfwały fzyki y poczęli fie okrutnie bić/ vpadáli z obudwu ftron Rycerze ránni* *HistAl* F4; *zábila oná beftia [onocentaurus] dwadziefciá y ofm rycerzow/ á czterdziefci ich ránilá* *HistAl* H7, B, B5 [2 r.], B6, B8, C4v (34); *KromRozm I* L2; *GliczKsiąż* B6v; *Y což wždy tobye dobrego fżywy ięzyk fpráwi/ [...] Gdyż yest frozffy niżli ftrzałá rycerzá mocnego* *LubPs* cc2v, P5 *marg*; *ZAden/ ná ktorego fą pewne dowody á znáki/ nie może być wolen od męki/ iedno then ktorego Práwo píłáne czyni wolnym/ iáko fą Doktorowie/ Rycerze/ Przełożeni ná wielkie doftoieńftwá* *GroicPorz* ii; *KrowObr* 130v, 173; *Bowiem káżdą fkrytą myfl fńádnie wyda mowá/ Gdyż záfwdy gębá plecie o czym myfli głowá. Oracz záfwdy o plugu s trzoftem o lemiefzu/ Mních tákież o kápicy/ o trepkach/ o plefzu. Rycerz s tarczą á z drzewem wnet ná plác wyiedzye* *RejWiz*

6v; Azafzby tám [na dworze] nie było wdzyęczone towarzysztwo/ Bo co iedno pomyfliż naydzyełz tám wnet wżytko. Naydzyełz y vczonego/ naydzyełz y rycerzá/ więc Muzyká/ Doktorá/ Lutniřtę/ řzyrmirzá. *RejWiz* 72v, 82v, 163; *Leop* 1.Par 12/14; *RejFig* Ddv; [*Ligurgus Lacedemoński*] Wieże w murzech przy mieřciech/ nie dał nigdy řtáwić/ Mowiác/ że tu Rycerzá może bábá zábić *RejZwierz* 40v; Y nie práwy to Rycerz/ co fie řmierći boi/ A tho zálie deřperat/ co teź o nię řtoi. *RejZwierz* 125, 24v, 29, 33v, 40, 40v, 48, 82v; *BibRadz* 1.Par 12/28; *Goski* A6v; Zořtáwił teź Romulus řobie iednę część [*gruntów*]/ s ktorey opatrzał żywnořciá boźnice y řługi ich. Część teź ná pořpolitá rzecz zořtáwił/ tákieź ná wyřłuzone Rycerze/ to ieřt zeřłe. *BielKron* 99; iź [*Aleksander*] miał w wořłce [...] wřzytkich piřzá być LXX tyliác/ fiedm řet/ y czterzy řtá meźow dořwiadcźonych/ [...] ktorzy iefzće v iego oycá w potrzebách bywáli/ ták iź by ie kto widzyał rzekłby nie Rycerze ále miřtrze Rycerřkich řpraw wřzytko *BielKron* 123v; OTtho Sylwius był od Ricerzow wybran ná Ceřárřtvo *BielKron* 145v; Tám w tym mieřcie [*w Antiochii*] náłzy dořtáli [...] włocznie/ ktorá był Rycerz otworzył bok Pánu Kryřtuřowi ná krzyźu *BielKron* 178; Iź zacnych rycerzow nikth nieuřtářzy groźbámi/ áni vchodzi przez dáry *BielKron* 315v; [*król Kazimierz*] pochowan ná zamku [...] pocźćiwie y kořztownie przez Elźbietę krolowá y řyny ich/ tákieź s Kłiáźęty/ Pány/ Prełaty/ y pořpolitym ludem/ [...] ták teź wiele chorágwí y we zbroiách Rycerzow był ná koniech przy pogrzebie. *BielKron* 397v, 6 [2 r.], 25, 54v [3 r.], 55, 64v (57); *GrzegRóżn* L3v; iź teź to przysłucha ktory ieřt dobrym Krolem/ yźeby teź był mocnym rycerzem. *KwiatKsiąź* M2, N, O, O2; Duellum, sive Duellium, Woyná/ bitwá miedzi dwiemá řtronomá/ álbo dwiemá perřonomá/ yáko gdy rycerze ná hárc wyyeźdźá. *Mącz* 97b; Mars ipse ex acie quemque fortissimum pignerari solet, [...] W woynie pořpolicie námeźnieyřzy á nacziřřzy rycerze giná/ bierze ye Mars woynny/ bóg miałto fántu a zářtáwy z bitwy *Mącz* 299c, 36a, 107b, 146d, 165d, 188a (11); Powiedzmi/ pry/ Rycerzu řławy znákomitey/ Iáko řię godźi řłuzyc Rzeczypořpolitey? *Prot* D, B4v, Dv; Przygodziło řye było po Koronácyey Krolá Alexándrá/ iź Ian trzeći Pilecki/ máiac XXij lat/ przy Dworze będąc/ z dořwiadcźonemi řye Rycerzmi potykał/ bárzo řmiele *SienLek* 34, 34; *RejAp* [13]v; *GórnDworz* Q6 [2 r.], Aa2v; Tedy Iowinian Ceřarz řzedł nágo ku zamku onego Rycerzá/ á przyřzedłzy řthoiác v wrot kołátháł áby mu otworzono. *HistRzym* 42; BYł ieden Krol bárzo moźny w řiemí Angliyřkiey á w iego zacnym kroleřtwie byli dwá Rycerze/ iednemu imię było Gwido/ á drugiemu Tyrus. *HistRzym* 76v; Rycerzu mocny powiedz mi iákoć imię? *HistRzym* 82; Y przygodziło fie że ieden rycerz zgrzeřzył był przeciw krolowi/ á zbieźawřzy krył fie w iedney iámie/ z ktorey wychodźác wiele złe^{go} czynił *HistRzym* 98v; Ale w tym boiowániu rycerz řmiertelnie był rániiony/ á przethoź trzećiego dnia vmárl. *HistRzym* 105v; Tedy ono kłiáźę widźác Iulianá vdátneho á ná walce řercá bárzo řmiálego/ vczynił go rycerzem *HistRzym* 115v, 28v [3 r.], 29v [2 r.], 31v [5 r.], 32 [6 r.], 32v [4 r.] (200); *RejPos* A4 [2 r.], A4v; *KwiatOpis* B2v, B4v; *RejZwierc* 252; iź w thym obycźáiu Rzymiánie řtářzy pieřzemu lekkiemu ludowi przodkiem kazáli fie z nieprzyaciélem potkáć rozmáitá bronię y poćiřki/ áby przedni Rycerze obacźyli moc y řprawę nieprzyaciéłká *BielSpr* 21v; Boiáźliwego Rycerzá nie wywodź ná hárcz áni ná řprawę/ iedno dořwiadcźonego. *BielSpr* 35v, 10, 11v, 20v, 22v, 39, 44; *KochMon* 34; Teź (niektorzy) z Gadytow odłáczyli řię do Dawidá do twierdze w puřtynię rycerze meźni [*fortes viribus*]/ meźowie waleczni ku bitwie/ řprawuiác řię tarczá y kopię *BudBib* 1.Par 12/8; Ruřzcie řię konie/ á rozpáďcie

fię wozy/ niech fię też rużą rycerze [*fortes*] *BudBib* Ier 46/9, 2.*Reg* 17/8, 10, 23/16, 17, 22 (15); Sławy zówżdy przeltrzega kto Rycerz prawdżiwy. *WierKróc* B2, B2v; *StryjWjaz* B4v; Iużby dziś Aruns mężny pewnie ćifzey fiędzyał/ Gdyby o tym przeważnym cnym Rycerzu [*tj. o Michale Jazłowieckim, staroście chmielnickim*] wiedzyał. *PaprPan* Xv, Bv, B3v, M3v, Qv, Aa4, Cc2v; Práwá wiele pozwaláią rycerzowi/ częgo niepozwaláią inżym ludziom. *ModrzBaz* 76v, 5, 76, 76v; *MWilcHist* D; Ná dwoię fię Tátárkie woýsko rozdzieliło/ W więkżym połku do bitwy godnych máło było/ A w mnieyżym wżytko byli rycerze przebráni/ Czym náży od nich byli zdánim ożukáni. *StryjKron* 632, 135, 240, 250, 305, 567, 742; Gdżiem potym niebył: częgom niekofsztował? [...] Dżiś żak ſpokoyny/ iutro przypáłány Do mieczá rycérz: dżiś miedzy dworzány W páńłkim páłacu/ iutro záśie ćichy Xiádz w kápitulie *KochFr* 90, 99, 100; *BielSen* 9; *BielSjem* 7, 29, 31; Lecz ſye nic nie dżiwuię: bo miłość téy mocy/ Ze przed nią námeżnieyży rycérz turá ſkoczy. *PudłFr* 58, 45; *ArtKanc* D13v; *Phil* M3; Więć fię bronić ſmyłowi/ Mdła náturá/ nie może/ Rowna dżięćięciu przeciw rycerzowi *GrabowSet* G3; *WyprPl* Bv, C3v; *LatHar* ++3v, 441; *KołakSzczęśł* A4; Iż iefli rycérz rycerzowi/ álbo ſzláchćic ſzláchćicowi záda raz przez rozłania krwi: ſzláchćicowi/ któremu tákowé vderzenie będzie zádana/ winá [...] od tego który vderzył álbo obráził/ ma bydż náznáczoną. *SarnStat* 618, 234; A iż rycerzem być y woyny ſłużyć niećwicżony y nieopátrżony potrzebámi niemoże/ [...] przeto [...] *GrabPospR* K2v, K2v, K4, K4v; *KmitaSpit* B4v; Nie iefł bowiem Tátárzyn porządny boiownik: Ale złodżiey/ pędżiłkot/ y nocny rozboynik. Bowiem Rycerz vcżćiwy/ porządnie podnoſi Woynę/ o rzecży ſłużzne: iáwnie iá ogłóſi *KlonWor* 30; *SzarzRyt* Cv; [*BielKron* 1551 53v].

rycerze czego [= *kraju*] (3): Tedy Krol vcżynił wielkie gody/ á wżytkich pánow y rycerzow ſwego kroleſtwá ná nie wezwał *HistRzym* 93v, 112; Pánofzá. Tho iefł/ Wyſławienie pánow y paniąt ziem Rułkich y Podolſkich/ z męſthwá/ z obyczáiw/ y z inżych ſpraw pocżćiwych/ ktoremi oni porownáli z onymi Greckimi y Troiáńłkiemi mężmi/ tákże theż mądremi/ Rzymſkimi y inżych pańłtw rozmáitych Ricerzmi/ z Oratory y Philozophy *PaprPan kt*.

rycerz z kogo (1): Tedi niekthori Ricerz z Macedonow ktoremu imię było Zefir/ nálażł w iednym kámieniu wydrożonym throczę wodi/ [...] á nábrawży iey w przyłbice ſwoię przinioſł przed Alexandrá. *HistAl* H4.

rycerz miedzy kim, nad kim [= *dowódca*] (2): [*przyszli do Dawida z rodu Beniamina*:] Też Iſzmáh-iah Giwehońłki rycerz miedzy trzydzieťá/ y nád trzydzieťá/ Zás Irmę-iah/ y Acházyel *BudBib* 1.*Par* 12/4, 1.*Par* 27/6.

rycerz(e) czyj (czyi) [*w tym: pron poss (61), G sb i pron (23), ai poss (12), „własny” (1)*] (97): *FalZioł* I 48d; *BielŻyw* 149, 157, 158; Ricerz niektery wielkie⁶⁰ Chama, to iefł, Carza imieniem Otoman, [...] iáł potaiemnie poſiadać gory w Kapadociey, zkądże [...] pocżął cżałow godnych naiazdy czynić á łupiełstwa *MiechGlab* 64, 57; Widząc tho [*zamknięte bramy miasta Abdyron*] Alexander rozgniewał ſie bárzo/ y przykazał rycerzom ſwym áby ie zápalili. *HistAl* D2; [*mieszkańcy Teb wołali*:] Alexander iefli nie odeydziefł od nas/ ciebie y twoie rycerze ſzkaradzie vdřęczymy. *HistAl* D3; Dárius tedy ſlyżąc że iego Rycerze vſtháią/ nátićhmiałł wezwał wielką wielkoć ieznych y pieſzych *HistAl* E5; Mężowie Ricerze moi namocnieyży/ vmyſly wáłze ſ ſłow liſtu Poruſowego żadnym obyczáiem niecháy ſie nie ſmęćá *HistAl* G7v, Av, Bv, B2v, B6, B7 (48); Gdyby kto kordá dobył przed náżym Rycerzem/ táki w

łáńce Rycerzowey: á ktoby ránił/ tákíemu ręká ma być przebodżioná. *UstPraw* D4; *RejZwierz* 16, 37v; Potym przeciw Perdyce powftáli Antypater/ Ptolomeus/ Antygonus/ s ktorými gdy walczył/ zábit w Egipcie od włáwnych Rycerzow dla iego łporności. *BielKron* 127; Stámthąd prótho ciągnął Boleśław do Rufi przeciw kfiążęciu Przemyłkiemu Wołodzimierzowi/ ktory czynił wielkie łzkody krolowi/ poráził go Boleśław/ y łámego rycerze krolewscy poimáli *BielKron* 352v; A tę Litwę pobudził był Páweł Biłkup Krákówki/ ktory często czynił burzki w krolestwie Polłkim/ przeto był poiman od rycerzow Leřtkowych w Lágowie miástecku *BielKron* 365, 25, 50v, 58v, 68 [2 r.], 83v (24); *HistRzym* 30v, 36, 41v [2 r.], 42v, 49 (9); *BielSpr* 39v, 43v; *BudBib Ier* 51/57; *PaprPan* T3; *SkarKaz* 120b. Cf »rycerz Krystusow«.

rycerz skąd (6): Ten rycerz pánnę miał bárzo piékná ktorá gdy wyřrzał rycerz z Báldáchu/ rozmiłował łie iey bárzo *HistRzym* 84v, 84v [4 r.], 87.

sg w funkcji coll. (3): *BielSpr* 3 cf »pospolity rycerz«; *StryjKron* 105; *CzechEp* 13 cf »zbrojny rycerz«.

W połączeniu z nazwą narodowości (1): [Aleksander mówił:] Moi rycerze namocnieyřzy Mácedononowie [!] łlow moich skromnie pořluchaycie. *HistAl* G6v.

W połączeniu z imieniem i (lub) nazwiskiem [w tym: rycerz imieniem (6), rycerz ktoremu imię było (1); imię i (lub) nazwisko + rycerz (32), rycerz + imię i (lub) nazwisko (26)] (58): *BielŻyw* 157; Czwarta horda [...] ieřt Tatarow Nohayłkich albo Occařłow, ktorzy też z Zawołłkiey hordy pořzli. A to gdy Occas ricerz ieden znamieniti wielkie⁸⁰ Carza Zawołłkiego [...] był zabił. *MiechGlab* 75, *7, *8v, **4, **5v, **7v, 64; *HistAl* B8, H4; *RejZwierz* aa4, bbv, 13, 13v, 78v; *Goski* A11v; Miał Dáryus ná łwoim dworze dwu rycerzu Beřá y Nábárzáná *BielKron* 125v; Ci łą pomężeni pod Dyoklecyanem y Máxymianem/ Márcellus Papieź/ Márcellinus Papieź/ Adauktus/ Alexender Rycerz [...] *BielKron* 154; Loktek będąc myřli dobrej woýłká łzykował/ pořtháwił łyná ná mieýłcu przeřpiecznieýřzym z Rycerzem Nekándá/ ktory był z domu Toporow *BielKron* 372v, 83v, 107, 153, 154v [2 r.], 246 (14); *OrzQuin* R2; RYcerz niektory był imieniem Iulian/ ktory gdyź był iednego cžáfu wyiáchał ná łow/ á vdawřzy łie zá iednym piéknym Ieleniem gonił go bárzo dáleko. *HistRzym* 115, 35 [3 r.], 35v [2 r.], 77, 78v, 79v [4 r.] (15); *RejZwierz* 44v; *BudBib* 1.Par 12/4, 27/6; Wřpomnię/ y to zeřćie [lege: żeřćie]/ dwa kroć Woiewody Wołołkiego ná Woiewoçtwo ładzáli Alexándrá zá łpráwá zacnych Rycerzow. Sieniáwłkich/ y łáźłowieckich. *BiałKaz* L2v, L2v; Kieýłtut łam Xiáżę Zmodźkie/ gdy y tám y łám vřy Niemieckie przebijáiąc ieździł/ [...] od iednego Rycerzá Wernerá z Windekien był z koniá wyłádzony drzewem *StryjKron* 442, 442; *ZapKořcier* 1585/61; *LatHar* ++5; Iź my máiąc ná báçzeniu łtáteczná wiáre/ y wielką przyçhlyność przeçiwko Nam [...] od Wielmoźnégo Ianá z Rytwan/ Woiewody Krákówłkiego/ Rycerzá/ y Senatorá nam łczérze miłęgo: [...] *SarnStat* 978, 1104; *KlonKr* F3v; [*KromHist* 14].

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy geograficznej [w tym: przymiotnik + rycerz (7), rycerz + przymiotnik (5)] (12): Ołwáldus Normándyiřki Rycerz *RejZwierz* bbv, aa4, 13, 13v; Látá 1413. Lithwá drugi raz ku Polłzce przyłáczona y zápiřáná byłá [...]. Abowiem Krol záłłżonym Rycerzom Litewłkim/ herby pánow Polłkich rozdawał *BielKron* 385, 310; *HistRzym* 85; ábowiem łam ieden był Hánribál tákí/ kthory Alpes gory niedroźne/ trudne/ nieprzybyte/ do Włoçh przechodźił/

pobudzáiąc Rzymfkie Rycyrze *BielSpr* 43v; Y gonili rycerze Cháfdymfcy zá krolem/ y dogonili *BudBib Ier* 52/8, *Cant* 3/7; *BiałKaz* H4; *PaprpPan kt.*

W połączeniach szeregowych (9): Też nie byli za nią [za *Maryją, idącą do Elżbiety*] anij przed nią rycérze/ pánięta/ albo pakholęta/ tylko ijdzie z iey miłofcją/ pokora/ vboftwo/ a łromiezliwoftz *OpecŻyw* 10v; Tego czáfu wftyek narod ludzki z winfzowánia Noego ieft ná trzy powagi rozdzyselon/ to ieft/ Kápłany/ Rycerze/ y chłopcy álbo ługi *BielKron* 6; *HistRzym* 30v; *RejPos* 162; BO oto Pan Iehowa Ceweoth odyimuie z Ieruzalimá y z Iehudy wftelkie pošilenie chlebá/ y wftelkie pošilenie wody. Rycerzá y mężá walecznego/ łędzia/ y proroká/ y wiefzczká á ftárcá. RotmiŃtrzá y vćciwą ofobę y ráycę/ y mądrego/ rzemiełnluki y rozumnego mowcę. *BudBib Is* 3/2, *Ier* 51/57; *PaprpPan kt.*; Naydzie tu [w *księgach*] łam Krol powinnošci łwoie/ Ráde Senator/ Rycerz łpołob zbroie: Pálterz duchowny/ naydzie y łtan káždy Náuke záwždy. *ModrzBazStryj* ¶2v; *SzarzRyt* C3.

W przeciwstawieniu: »rycerz ... łlachcic« (2): Bo záprawde rycerze nie rodzá łię/ áczkolwiek łię łłáchćicy rodzá. *ModrzBaz* 76, 76v.

W porównaniach (14): *PatKaz III* 150; *BielŻyw* 48 [2 r.]; *RejPs* 27v; Ták łie kocha w łłowyech thwoich [*Panie*] me łerce vbogye/ Práwye yáko rycerz kthory byerze łupy drogye *LubPs* cc; *GroicPorz* e2; Abowiem ten [*Bóg*] káždęgo náuczy/ Kto mu wiernie łwe łpráwy poruczy/ Iż ty márne á omyłne łpráwy/ Snádnie zwalczy iáko rycerz práwy. *RejAp* Cc8; Pátrzayże pilno á oftrzegay łie pilno/ ábyš iáko niećwiczony Rycerz/ they zbroie opák ná łię nie wkłádał/ przedni plách ná zád/ á zádni naprzod. *RejPos* A5, 263v; Lecż Iehowá zemną iáko rycerz mocny/ przeto przešłádownicy moi walác łię będą *BudBib Ier* 20/11, *Iob* 38/3; VAndá łwycch przodkow łercem nie wydálá, Choć płęc pánieńlká y tez połtác miálá. Bo iáko Rycerz cny pyłznoftápego, Gromiłá Niemcá bronia opátrznego. *KlonKr* A3v; *KlonFlis* E2; *KlonWor* 30.

W charakterystycznych połączeniach: rycerz(e) biegły(-li) (*ku biciu bieglejszy*) (3), *bojaźliwy, butny, chwalebny (nachwalebniejszy)* (3), *cnotliwi, cny(-i)* (11), *czysty (naczystszy)* (3), *(nie)ćwiczony(-eni)* (3), *dobry(-rzy)* (7), *došwiadczony(-eni)* (2), *drapieźni, duży, dzielny, godny, łakomy* (3), *mężny(-i) (namężniejszy)* (8), *(nie)mocny(-i) (namocniejszy)* (19), *nabożny, niepospolici, nieprawy, okrutny, pobici (zbici)* (2), *popisani, posileni, pošłany, prawdziwy, prosty, przebrany(-i)* (2), *przedni, przenajęci, przewaźny, ranni (raniony)* (2), *šławny(-i) (našławniejszy)* (9), *sprawiedliwy* (3), *stary(-rzy)* (6), *stateczny(-i)* (3), *strapieni, straszliwy, łłachetny(-i) (našłachetniejszy)* (5), *šmiály(-li) (šmielszy)* (3), *ubogi(-dzy)* (2), *uczciwy, udatny* (2), *waleczny(-i)* (6), *wielki, wielmoźny, wierni, wybrani, wysłżeni* (2), *zacny(-i)* (10), *zasłżeni, zawołany* (2), *zeszli* (2), *znamienity(-ci)* (5); rycerz(e) *eipski, izraelscy, litewscy, niemieccy, normandyjski* (2), *polscy, rzymski(-scy)* (3); rycerze *šwiata tego* (3); *krew rycerza(-ow), krzyk, męštwo, miecz, pawęże, pieczęć, pilnošć, poduszczenie, sprawa* (2), *stan, strzała, syn, zamek, zasługi, zbroja* (7); *pobici od rycerzow, pojman, wybran* (4), *zabit* (2); *przez rycerza zwyciężeni; rycerzow naprzyjmowác, nie ustraszyc, warowác się, wezwác* (5), *żałowác; do rycerzow pošłác; od rycerzow odbieżeć; rycerzowi(-om) (roz)da(wa)ć* (9), *(przy-, roz)kazać* (20), *odjác (odjęt)* (2), *ofiarowác, poruczyć, pozwalác, šlubić się, zadać raz; jachać ku rycerzom; rycerza(-e) karać, mieć pod sprawa (pod sobą)* (2), *pobić* (5), *pobudzac, pojmac (jác)* (2), *połóżyć, porazić, posilać, pošłác* (2), *potwirdzac* (2), *przenajác, przywodzić ((przy)wiešć)* (5), *wolno pušćić, udręczyć, upominać, wezwác* (3), *wybrać* (2), *wyprawić,*

wywodzić na harc, wziąć sobie, zabić (3), zawołać; między rycerze pobrać; zawołać na rycerze; rycerzem uczynić (4); przysięgnąć przed rycerzmi; z rycerzmi jachać (przyjechać) (2), potykać się; rycerz(e) bojował, bronił (się) (bronią) (3), ciężki, dał pogębek (policzek) (2), jałmużny dawał, goni(li) (2), gotują się na wojnę, (przy)jachali(-ł) (jechali) (9), nie litują gardł (gardłuje) (2), sławę odnosi, nie odstąpią, pobili (pobijali się) (2), poginęli ((z)ginął) (3), pojмали (2), popędzili się, przebili (przebije) się (2), nieprzyjaciele przemagał, sławy przestrzega, przysięgali, przyszli na pomoc, ratował (ratujący) (2), ruszą się, rzucili się (2), służyli, konia stracił, szemrali, ściął głowę, wojnę toczy, od nawałności uchodzili, uciekł (mogli (mieli) uciec) (3), przygody nie ujdzie, umarł (umarły) (6), upadali (2), ustawiali (ustają) (2), (z)walczył (4), wybrali (4), (na harc, na plac, na wojnę) wyjedzie (jadą, wyjął, wyjeżdżą) (4), na rycerstwo się wyprawuje, zabili(-ł) (5), zada raz, zląkł się, zmowili się, zwycięży; [ilu] rycerzów zginęło (poginęło, poległo) (5).

Przysłowia: lepszy Ricerz niż Pánofzá ModrzBaz 76.

[Mężnieysza bábá ná gorze: niż naylepfzy rycerz ná dole. *PlutBBud P.*]

Zwrot: »rycerze, rycerzem pas(ow)ać« [szyk zmienny] (1:1): Y w ten čás go rycerzem zacie páfowano/ Y Orle mu do herbu skrzydło było dano. *RejWiz* 97v; *RejZwierz* 67.

Wyrażenia: »rycerz bojowy, bojujący« (1:1): *RejPos* 164; á Rycerz boiowy bárzo łnádnie między łtáremi bliznámi nową ránę śćirpieć może. *RejZwierz* 153.

»rycerze Boży« (1): Zátym nam Hetman powiedziál [...]: Ey Rycerze Boży teraz čás przyfzedł/ áby káždy vkazał fwoy vmyśl dobry męłtwá łwego *BielKron* 460.

»rycerz konny« (2): będąc rycerzem konnym łtrafzliwym/ niechay drzewem łrogie Parthańczyki przenagrawa *KwiatKsiąż* O3, O4v.

»rycerz Krystusow, Krystusowej wiary [= chrześcijański]« [szyk 3:1] (2:2): A ták Skánderbeg odpífał mu w thy łłowá: Rycerz Kryłtułowey wiáry Iurek Káłtryotus Kłiążę Albáńkie Amuráthowi Othomanowi kłiążęćiu Tureckiemu etc. [...] *BielKron* 246, 253, 254; Ty zacny á wielmożny Kryłtułow Rycerzu/ Nie do końcá forytuy s Turkiem o przymierzu. *Paprpán* B2.

»rycerz krześcijański« (3): RYcerzá kiedy chcieli/ mieć Krześciáńskiego/ Málowáli we zbroi/ á on s Koniá łwego/ Bije Smoká łrogiego/ o Krolewnę zacną/ A to ták wykłádáli/ tę figurę znaczną. Iż káždy wierny burdę/ ma z okrutnym Smokiem/ Ktory ná miłą dułżę/ pátrzy krzywym okiem. *RejZwierz* 113, bb2v, 113.

»rycerz pieszy« [szyk 1:1] (2): Czo tedy za vrząd iełt Hetmana/ co rycerza tak konnego iako piełzego zwyczaj y dołwiatczenie cię miły Vbertinie nauczy *KwiatKsiąż* O4v; *KlonWor* 56.

»pospolity rycerz« (coll.) (1): TOć iełt náde włzyłtko ku walce potrzebnieyłze/ y ná tym włzyłtka obroná rzeczy záwiłłá/ iż iełli iełt młódz y połpolity rycerz ćwiczony/ tedy teź łpráwce máią być dobrze ćwiczeni y łpráwni w tych rzeczách *BielSpr* 3.

»rycerz(e) prawy(-i)« (5): KTo czytał Rułkie dzyeie/ ten łie łnádnie łpráwi/ Iácy tám ludzye byli/ á Rycerze práwi. *RejZwierz* 81v; *RejAp* Cc8; *WyprPl* A2v, B4; [*Tatarzyn*] Nie iáko Rycerz práwy iáwną wojnę toczy/ Przymierze wypowieda/ potyka łię w oczy: Lecź iáko zdraycá włafny [= prawdziwy]/ łpofobem złódzieyłkim Miia miáłtá y grody *KlonWor* 30.

»przełożony nad rycerzmi« (1): Wziął też Hethman [i uwięził] Sáráiafzá naprzednieyższego kápłaná/ y Zofoniafzá wtorego po nim/ y trzy łtroże weścia. A z miáftá wziął komorniká/ ktory był przełożonym nád rycerzmi [*praepositus super viros bellatores*] *BibRadz Ier* 52/25.

»starszy rycyrze« = *dowódcy* (1): te^{mv} co złe á fzkodliwe Rzeczypołpolitey zámiełzanie swoim roftrykiem álbo iáką płochością ktory wczyni/ niemálfz inżzego lekárftwá ná to/ według obyczáia ftárfzych Rycyrzow/ iedno tákiego wywieśc ná oftáteczne fkaránie/ áby fie drudzy tą winą y plagą karáli. *BielSpr* 26.

»zastęp rycerzow« (1): Iakoby na lotra wyfflićcie z mieczmi ij f kiymi ijmowatz mie/ [...] IEzus gdy to wymowil/ záftęp rycérzow ij woýfko rzucil fie náń/ iako lwowie na baranka. *OpecŻyw* 106v.

»zbrojny rycerz (*coll.*); zbrojni rycerze« [szyk 2:1] (2;1): Nie fadz fie ná fwoy rozum/ áni walcz w fwey fkorze/ Wyftaw zbroyne Rycerze/ cnotliwe ku gorze. *BielSat* N4v; *StryjKron* 105; (bo też to nigdy nie było [...])/ żeby w niey [*w Polsce*] iednoftáyna y zgodna między włytkimi wiára była.) iednák też przedsię pod iednym białym orłem y pod iednym zbroynym rycerzem żywiąc/ [...] wiáry fwey y nabożeńftwá pilnowáli/ y wzywáli. *CzechEp* 13.

Zestawienia: »rycerz pasowany (a. [pasany])« = *eques auratus* *Murm*, *BartBydg* [szyk zmienny] (3): *Murm* 175; *Eques auratus*, ricerz pasowany *BartBydg* 51b; *GórnDworz* V5v; [*ReuchlinBartBydg* 13; Po onej żony [*Małgorzaty*] śmierci [*Gustaw Waza*] pojął i trzecią, Katarzynę, Gostava Olay, pasanego rycerza, dziewczkę *KromHist* 14].

»złoci rycerze« = *pasowani na rycerzy w czasie koronacji* (1): Przyiechawłzy do Krolá Portugálkfiego [...]/ vkazałem też lift Krolowi od iego namiestniká/ gdzie go też miedzy złote Rycerze policzył iednego *BielKron* 460v.

Szeregi: »rycerze albo bojownicy« (1): A rycerze albo boiownicy potrzeba yżeby przyrodzenia mocznego byli *KwiatKsiąż* O4.

»(panowie) dworzanie i rycerze« (2): Yeft wyle cnych/ dobrych/ y ftátecznych dworzánow y rycerzow/ ktorzy nye winni zá złe á nyefstáteczne ćirpyeć. *KromRozm I B*, A4.

»hetman, (i) rycerz« (2): *PaprPan* B3; Glinfki fię miedzy nimi [*między Tatarami*] okrył z vphcem fwoim/ Tám połtrzałem vbito pod nim koniá dvoim/ Ná drugiego fię przefiadł/ tám z wielkiew fmiáłości/ Iák Hetman/ y iák Rycerz odniosł dank dzielności. *StryjKron* 702. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»książęta i rycerze« (1): HErkules był máło przed krolew Saulem w Grecyey/ ktory ine Kfiążetá y Rycerze męftwem y dobrą fpráwą przechodził. *BielKron* 62. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»rycerze i ludzie waleczni« (1): Dobrze iżeby fie każdy tego dnia od wfelkiew rzeczy wyftrzegal. Rycerzow y ludzi walecznych też aby fie warowal *FalZioł* V 52v.

»mąż (a. mężowie) (waleczni), (i, abo) rycerz(e)« [szyk 3:2] (5): O mężowie y rycerze moi [*Viri commilitones mei*] namocnieyfy ktorzyfcie do tych czáfow woienne nieprzełpieczności podeymowali/ izali dla niedofatku koni macie rofpaczać *HistAl* D2; *LubPs* hh2v; *Goski* A2v; ábowiem y Bogá lámego przypodobywa pímo ludziom rozmáitym/ iáko Rycerzom mocnym/ ábo mężom walecznym *CzechRozm* 106; Heros – Sławni mąż, ricerz, awoła nyzmiona [*lege*: zawołania] wielkiego maz zacni. *Calep* 480a. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»panowie i (takież) rycerze« [szyk 4:1] (5): Wiele łmutku y żałości łpołu wżytkim w Polłzce tá wypráwá nierządna á nie łpráwna ná ten čás przyniołłá/ łyżąc o cnych á zacnych Pániech tákież Rycerzoch/ [...] ktorzy łwá krwią zdrowe [!] krolewłkie odkupili. *BielKron* 399; Rzekł łyn: Oycze miły przyłięgnę ia przed pány y Rycerzmi páńłtwá thwego/ że żadnego niedołtáthku nie będziefz cierpiał *HistRzym* 112, 46v, 93v; *BiałKaz* L2v. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»senatorowie i rycerze« (1): Biłkupi łwe vbiory dla łtanow godności/ Swietnie przygotowáli przewážney hoyności/ Tákież Senatorowie/ y wżyłcy Rycerze/ Iedni łzáty przewážne/ á drudzy páncerze. *StryjWjaz* Bv. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»setnicy i rycerze« (1): A gdy mu [Joasowi] łzłó ná łiodmy rok/ Ioiádá biłkup z narodu Lewi zwiołdży Setniki y Rycerze/ vkazał im táiemnie łyná krolewłkiego/ y zmowili łie wżyłcy pod przyłięgá zá nim *BielKron* 86v.

»rycerz albo szlachcic; łłachcice z rycerzmi« = *nobiles cum militibus* *Modrz*; *miles aut nobilis* *JanStat* [szyk 2:1] (2;1): *ModrzBaz* 76; O ránie rycérzowi álbo łzłáchłcicowi przez łłopá zádánéy. *SarnStat* 618, 618. [Ponadto w przeciwstawieniu 2 r.]

»rycerz i wodz« (1): [Pyrrus do Agamemnona:] O rzecz máłá prołim/ w czym choł łie chętnym łtáwifz/ Nas przedłię názad z náłzą nagrodá zołtáwifz. Gdyż do téy káždy rycérz/ y wodz nas vprzędził *GórńTroas* 19.

Jako ostatni człón we wespółzrędnym połączeniu wieloczłónowym: »albo (i, jako) inszy (a. wszyscy) rycerz(e); z wielim inszych rycyrzow« (3;1): zgináł tam [w walce z Tatarami pod Legnicą] Bolełlaw łzepiołka łin grabie Morawłkie⁸⁰ y Pompo Prufki miłtrz z wielim inłzych rycyrzow. *MiechGlab* 12; *GliczKsiąż* K8; Tedy wyłzli zánim [za Abiszajem] mężowie Ioáwowi y Kierety y Pelety y wżyłcy rycerze *BudBib* 2.Reg 20/7; *BiałKaz* H4.

Iron. i żart. (7): Zafz łie v nas wżdy kto włspráwach cwic(z)y? Snał to rycerz kto więcey naliczy *RejRozpr* K3; *GórńDworz* Qv; [to łobie zá rzecz przyłtoynieyłzá być rozumiem/ [...] ábych łię s tákiemi włłitkami tego Bábilońłkiego nabożeńłtwá fárbowanymi á bieretowanemi rycerzmi nie łączył/ ktore znam być práwe Chryłtułá [...] nieprzyiacioły *WengerRej* E2v; Gdy ieden chlebowy rycerz/ włóżywłzy ná łię łwiá łkure/ popiłował łię tym: rzekł mu Diogenes: A dłużoż ták klenotowi dźielności/ włtyd czynić będziefz? *PlutBBud* E3v].

a) *O pijakach* (5) : (*marg*) Rycerze piwniczni. (–) A náłzego potomká páfuiá w piwnicy/ Bochmy bitwy wygráli/ vciekli nam wżyłcy/ Bochmy ie mężnie koflem áż w rynek wyłiekli [...]. Konwie miáłto proporcow zá rycerzmi nołzą *RejWiz* 97v, 175v, Dd2; Iełłic o łławę idźie/ kto więcey pił może/ Dáięł przodek w tym męłtwie: łam póyde ná łóże. Iuż ty bądż tym rycérzem/ co piwo wśiecelz *KochPieś* 20.

Przen (66) : Przeto łá [prokuratorowie] vłtáwieni dla połpolitego pożytku [...]. A łá iáko by Sądowi Rycerze: Abowiem iáko Rycerz waleczny/ pokoiu połpolitego mieczem broni/ thák Prokurator dowłcipem łwoim łpráwiedliwołł mnoży/ á niełpráwiedliwołł łłumi. *GroicPorz* e2; Ale coż gdy ten rozum iełł ták vciłniony/ Ze ták łeży poráżon práwie bez obrony. Słciłnęłá go náturá z inemi przypadki/ Ktorzy iey włzeteczności łá iáwnymi łwiádkci. Swiadczy pychá y zazdrołł nádełte łákomłtwo/ Fáłłz/ zdrádá/ gniew/ łtrách/ żałołł/ y márne pochlełbłtwo. Iáko nadobny płomień gdy

lie dymem duśi/ Ták ci łzkodzą rycerze rozumu y dułzy. *RejWiz* 137v, 16v; *RejZwierz* A6v; Bo dziecię vrodziło lię nam/ łyn dan ięft nam/ y było pánowanie ná rámieniu iego/ y názvano imię iego/ przedziwny/ rádny/ Bog rycerz [*fortis*]/ oćiec wieczności/ kfiążę pokoiu. *BudBib Is* 9/6, I 349b *marg*; Przed Gdańłkiem Gęšia kárczmá ná oštátku/ Ktorá iuż łobie miey miáło przydátku/ Stąd iuż doiedzięł do łámey MOTLAWY/ Iák rycerz práwy. *KlonFlis* Hv.

a) *O Chrystusie* (3) : śmierci się iuż nie boimy/ áni grzechu, áni diabłá/ bo iuż ięft ich moc vpádłá. Ięft zá námi Rycerz mocny/ Iezus Kryłtus, Pan waleczny/ ktory to wšyłtko zwyciężył/ moc ich podnożkiem położył. *ArtKanc* D2v; *GrabowSet* P2v.

Szereg: »rycerz i wojownik« (1): [*Jan święty powiada*] A iż go [*Pana naszego*] widział tym páfem rycerłkim á znákiem zwycięłtwá opáłanego/ może to káždy rozeznáć iáki to ięft rycerz y iáki woiownik/ [...] iż bez włzey obrony á bez káżdey przypráwy zwoiował á poráził [...] czártá łprołnego/ łmierć onę łrogał/ y grzech okrutny *RejAp* [14].

b) *O archaniele Gabrielu* (1) : STápił z nieba w ten czas archaniol Gabryel z wielką łwiatłością/ a pokłękńáwłłfy przed łwym łtworzycielem/ pozdrowił go z wielką vcłliwością/ ij poczał rycerz podpomagatz kroła/ łluga pana/ łtworzenijé łtworzyciela rzekátz. [...] *OpecŻyw* 101v.

c) *O Janie Chrzczicielu* (3) : Wleebny rycerz ij połel przechodzeń pana Iezułow Ián krzcziciel/ gdy łiedziáł w ciemnicy łkowany ł przykazania Herodowégo [...]. Chtzátz [...] przywiełtz łwé zwoleniki/ aby naładowali pana Iezufa/ [...] połlal ie k nie^{mv} *OpecŻyw* 47, 11v.

rycerz czyj (1): Pán miły Iezus byl w oné łtronie w ten czas [...]/ gdy ta nowina [*o męczeńskiej śmierci Jana*] przyłłła ku iego łwięte łilóci/ plakál rzewno łwégo rycerza/ ij oytta milégo/ ij brata przyrodzonégo. *OpecŻyw* 48v.

d) *O prorokach, apostołach i uczniach Chrystusa* (6) : *GrzegRóżn* F4v; Ale páthrzay iáko ná cię cíłz łtárzy Rycerze á cíłz Prorocy łwięci wołáią/ ábyś nie przyczyniał áni wymował naymniej od łłowá á od náuki łwięthey Páná tego. *RejPos* A5, A4v.

rycerze czyi (2): Samo lie łkazuie iję na golé ziemi częłto iádl Iezus miły z łwymi rycerzmi. *OpecŻyw* 51; *Leop Philipp* 2/25.

W połączeniu szeregowym (1): Ale miałem zá to że było potrzebá tego/ ábym do was połlal Epáfrodyte brátá/ y pomocniká/ y łpolne⁸⁰ rycerzá mego/ á wáłłego Apołtołá/ y łluzebniká w potrzebách moich *Leop Philipp* 2/25.

Szereg: »bojownicy a rycerze« (1): á wšyłcy Prorocy łwięci/ á wšyłcy Dokthorowie łwięci [!]/ niechay iáko chcá náukámi á piłmy łwemi łzyrmuiá álbo łthrzelaią/ nielza iedno do thego celu káždy lie przyłtrzełć muśi. [...] Bo tym lie byli łtárzy oni boiownicy á oni łtárzy Rycerze bárzo obłádzili/ gdy namniej ođłtápiłi od náuki łwięthey tego Páná łwego *RejPos* A5.

e) *O świętych i męczennikach* [*w tym: czyi* (6) – *pron poss* (3), *ai poss* (2), *G pron* (1)] (7) : IScye nie bez przyczyny Duch łwięthy w Kołciele łwięтым łwoim ten porzádek połtánowić raczył/ iż po národzeniu á zyáwieniu ná łwiáth Páná náłzego/ thy nowe Rycerze łpráwić á okázáć raczył/ to ięft/ łzczepaná s. ktory [...] krwiá łwá oblał á zápieczęthował łwięthą prawdę iego y náukę iego. A potym ony máłuczkie dzyatki/ ktore wnet po národzeniu iego były zmordowáne [...]. A potym też [...] Ián święty *RejPos* [278], 26v, 27v.

W połączeniu z imieniem (1): Niezwyčajzonego rycerzá twoiego Floryaná/ Chryſte Pánie/ modlitwą vbłagány/ rácz nas z grzechow náłzych wyřwobodzić *LatHar* 417.

Wyrażenia: »rycerz Boży« (1): Ná tymże też Seymie [*nicejskim*] był Páfuncyus biřkup Egipřki/ ktoremu był dał Máxyman oko wyiáć y vd przepalić o Krześciánřką wiárę. Konřtántynus wielki częřto go w oko cáłował/ zowác go Rycerzem Bożym. *BielKron* 155v.

»Krystusowi rycerze« (1): Boże/ ktoryř wybráne řwięte twoie/ [...] ořobliwymi przywileymi obdárował. Day/ áby wřzyřcy kthorzy řie do nich vćiekáią/ wřzyřthko otrzymáli. Ey Kryřtuřowi Rycerze/ wřpomnićie ná mię/ y ná kořćioł Boży/ ktory potrzebuie wářzey pomocy. *KrowObr* 176.

Szereg: »rycerze a bojownicy« (1): O wřzechmogący á dobrotliwy Pánie/ dayże nam też z miłofierdzya řwoiego táką wiárę y táką myřł do řerc náłzych/ [...] ábychmyć w tym řtále á řtátęcznie záchowáli powinnořci řwoie/ á tego błogofłáwienřtwá tákże dořtápiłi ták iáko tu řłyřzimy o tych twych wiernych rycerzoch á boiownikoch twoich *RejPos* 339v.

f) O wiernych chrzeřcijanach [*w tym: czyj (czyi) (16) – G sb i pron (7), pron poss (5), ai poss (4) (32)*]: Thu řie theż mogá vćieřzyć wřzyřcy wierni ná ziemi ktorzy thu ieřczce boiuiá iáko pocźćiwi rycerze/ á morduiá řie s tym nędznym řwiátęm/ iz řłyřzá że zapłátá ich nie będzie im ná raty rozłozona *RejAp* 193; A iz řie nie dáłi od niego [*od Pana*] odbić áni odřthrářzyć żadnym wiátrom áni żadnym burzliwořciam thego morzá řrogiego á obłędliwego řwiátá tego/ áni řtráchom iego: ále ták iáko wierni Rycerze á wierni dzyedzicy iego/ przebili řie pořpołu z nim przez wřzyřtki niebeřpieczeńřtwá żywothow řwoich *RejPos* 263; A wřpomináć tu napirwey raczy onego řtálego á mocnego Rycerzá řwoiego/ á řnadź napřednieyřzego/ ktory ten hárc á iřćie trudny przetrwał przy nim/ iz był záváždy vbogi w duchu. *RejPos* 263v, A4, 27v; My też iżeřmy k temu od Páná wezwáni/ zá řpolne rycerze ná ten boy wybráni/ zá řwoim Hetmánęm/ idźmy zá Kryřtuřęm wiekuifřym Pánęm. *ArtKanc* K18v, F19.

Zwrot: »pasowác rycerze« (1): Słuchayże tu pilnie thego wdzyćężnego Krolá řwego/ á tego ták wielkiego Hetmáná řwego/ iáko thu pářuię ty Rycerze řwoie po they wygránęy bitwie ich *RejPos* 263.

Wyrażenia: »rycerz (Pana) Krystusow« [*řzyk 2:2*] (4): *PatKaz III* 150v; Fokus [*kowal z przyřkadu o dořkonałořci*] ieřt káźdy krzeřćianin dobry/ kthory wiernie iáko rycerz Kryřtuřow robi. *HistRzym* 51; [*w czasie obrzędu chrztu*] Máże też Kářłan dziećię ná plecách y ná pierřiach řwiętym oleiem/ ktory znáczy řářkę Duchá řwiętego. A ma to iřćie wiedzieć że řię iuż od tego czářu Páná Chriřtuřowy^m řługá y rycerze^m řřtawá/ á iz zá řářkę Duchá S. przez wiárę řerdeczną/ y przez pracá řwoich plec/ to ieřt przez prácowity řwoy żywoť/ ma znieprzyáćielem duřzny^m mocnie wálczyć *KarnNap* B4v; *LatHar* 576.

»rycerz krzeřćijański« [*řzyk 8:6*] (14): A thák gdyż iuż rozumieř ocźći idzye/ á s kim czynić mařz/ nie drzemże moy miły řłáchetny á Krzeřćianřki Rycerzu/ á obácz řie w tey řpráwie řwoiey *RejPos* A4v, A4 [2 r.], A4v řp, A5v, A6, B; Imię Bogá wřzechmocnego/ A mocna obroná iego/ Toć ieřt zbroiá poććiwęgo/ Rycerzá Krzeřćijańskięgo. *RejZwierc* 254, B4, 254, 254v, 255 řp, Aaav, Bbb3v.

Szereg: »rycerz(e) a (i) bojownik(-cy)« [*řzyk 5:1*] (6): Słuchayże zářię/ drugim boiownikom řwoim/ á drugim Ricerzom řwoim/ á zwycięřcom tych omyřnořci řwiátá tego/ częgo winřzowác á co obiecowác [*Pan*] raczy/ mowiác ták do nich: Iz błogofłáwieni ćiřzy/ ábowiem ći pořiędą wřzyřtkę řzyrokořć zyemie. *RejPos* 265; Ale thy ieřłiže chceř być Rycerzem wiernym á boiownikiem wiernym

Páná swoiego/ nie wftyday fie nic s tym świętym imieniem ná plác wyiechác/ przed wftytkiemi mocarzmi tego światá. *RejPos* 285v, A4v, A6v, 339v [2 r.].

g) *O człowieku pokonującym słabości, przeciwności (6)* : A ifcie to wielki rycerz kto śwą myfl porazi Ktora mu dzys kęs śmakuie potym wftytko skaži *RejJóz* F2, F2 *marg*; *RejWiz* 192; Coż wždy łobie pomyflisz moy stárułzku miły/ Gdy ták słyfzyłz o łobie rozliczne nowiny. Zowę cie mórnyarzem co po wodzye pływałz/ Zowę cie też Rycerzem co w przygodach bywałz. *RejZwierc* 180, 218; Toć ieft nawiętszy Rycerz/ moie miłe corki/ Odiác ciálu rofkołszy/ á wytrwác przemorki. *BielSjem* 31.

h) *Bohater, heros (1)* :

Wyrażenie: »rycerz wszytkiego świata« (1): Przeto ią [złotą wełnę] wielką strażą [król Oeta] ofádził/ to ieft/ okrutnemi ludźmi [...]/ iż gdy kto przyiechał do kościoła Marłowego/ zábili go y ofiárowáli Marłowi [...]. Rozfláwiło fie to okrucieństwo po wftytkim świecie [...]/ przeto fie ták káždy chronił iechác á ochylał mieyfce to/ á ktoby był iechał y przyiechał we zdrowiu/ był rycerzem wftytkiego światá. *BielKron* 54.

a. *Członek zakonu rycerskiego (27)* : Tym tho Rycerzom ktore byli Turcy wygnáli z Rodis/ dał był Cefarz wysp Melite/ zowá Włofzy Meltá *BielKron* 239; Woyciech potym był Biskupem/ kthory [...] Kláztor Rycerzow záložyl ktorzy noszą ná płałczu dwa miecze nákrzyż. *BielKron* 437v, 346; Z Krzyżakow też piáci Rycerzow zábito/ y Brátá Oherá do Zamku poimano *StryjKron* 320, 305, 320.

rycerze czyi (2): [mówi mistrz pruski:] áż potym [Władysław Jagiełło] pośłał do Konstancyey ná Koncilium/ żalowác fie ná nafze rycerze. *BielKron* 231v, 231v.

W połączeniu szeregowym (1): A ták ziechawłzy fie z Pręłaty/ z Pręceptory/ y inną brácią zakonu nászégo/ y z Mężnémi Rycérzmi/ y opátrznými Miecządzány nam wiernie miłými [...] nic nieprzećiwiáiąc fie zgodzie vczynionéy [w Nieszawie] Artykułom w niéy zámknionym [...]/ przez rozdzielienia y zámknienia niżéy nápiśané obiáfniliłmy *SarnStat* 1120.

Wyrażenia: »mniszy rycerze« (1): Ták ci Mnifzy Rycerze Rycerłtwo swoie vtráciłi. *KrowObr* 136.

»rycerze zakonni« [szyk 2:1] (3): Ná ten čás też Konrad Mázowieckie Kłiążę był vciśnion od Pogan pierwłzych Prufow/ gdy fie im dáley oprzec niemogł/ [...] wypráwił łobie tedy tytho rycerze zakonne/ ktorým obiecał dáć thy mieyfcá/ fłkthorych pogány wypędzą *BielKron* 231v, 231v [2 r.].

Zestawienia: »bożogrobscy (a. ktore zowiemy bożogrobскими, a. Bożego grobu) rycerze« = *joannici*, *Krzyżacy*, *templariusze* [szyk 7:4] (11): [Saraceni] poimáli Gwidoná y miłtrzá zakonu Templáryow/ to ieft/ Bożogrobłkich Rycerzow. *BielKron* 179v; Tego czálu Bożogrobłscy Rycerze ofiedli wysp Rodys *BielKron* 185v; [Konrad Mazowiecki prosił cesarza o pomoc przeciw poganom.] On tho rad vczynił iż pośłał zakonniki ktore zwano Bożogrobłkie Rycerze S. Ianá z Rodis/ z domu Niemieckiego/ páńny Máriey kościoła *BielKron* 346, 182v, 186, 231, 269v, 282, 346, 358; á oni [braciszkowe zakonni] leżą próżnując/ tyjąc iáko Wieprze w Kláztorzach/ Lepiey áby bráli przykład s thych cnotliwych Rycerzow brátow swoich/ ktore zowiemy Bożego grobu *BielSpr* c.

»rycerze Krystusowi« (1): *KrowObr* 136; [Rycerze Kryłtułowi w czárnych płałczách z czyrwonymi krzyżami náftáli roku 1326. *TurnZwierc* C].

»rycerze rodeńscy (a. rodyjańscy)« = *joannici* (2): Potym náftáli Rycerze Rhodeńscy/ Mnifzy od Rodeńłkiey Inłufy tym przezwiłkiem wezwáni *KrowObr* 136; *BielKron* 239.

»rycerze świętego Jerzego« = *tzw. Zakon Podwiązki (1)*: Zafię w Angliey drudzy MniŹy nowi náftáli/ ktorzy Źie Rycerzmi Źwiętego Ierzego názwáli/ ktorych Regułę Piąthy Vrban Papięsz potwierdził *KrowObr 136v; [TurnZwierc C]*.

2. Figura szachowa zwana takŹe jezdny, dzisiaj koń lub skoczek (z elementami antropomorfizacji) (26) : W tym plácu woýłká połóŹá Źie obie/ [...] A tym ŹpoŹobem Źzykowáć Źie będą. Rochowie [*tj. wieŹe*] z brzegow/ więć Rycerze po nich/ A potym Popi [*tj. gońcy*] przyŹiędą Źie do nich. *KochSz A3*; Ale gdy Borzuy liche pyeŹzki dłaŹił/ Ná coŹ więŹszego chytry Fiedur waŹył. Rycerzá Źwego to tám/ to lám wodząc [...]. StánáwŹy gdzye chciał/ otrzáłnáł Źie s prochu/ Y dał Źzách pánu/ o práwego Rochu. *KochSz B*; Káplán [*tj. goniec*] z Rycerzem/ á obádwa biali/ Iedno przez ieden plác od Źiebie Źtali. *KochSz B2v*; Wielka Źie godnoŹć w Rycerzu náuduie [!]/ Ze iego drogi nikt nie záŹtępuie. A Źwoim Źzáchem moŹe wiele Źzkodzić/ Bo záwŹdy przed nim muŹi Krol vchodzić. *KochSz B2v*; Potym o Bábę [*tj. o królowá*] dał Źzách Rycerz w bieli/ Tufzáć/ Źe mu iey obronić nie mieli. *KochSz B3*; Záтым Źie wielkie zámięŹzanie Źtáło [...]. Rycerze byŹtre konie roŹpuŹćili: Nie był kát ieden/ gdzyeby Źie nie bili. *KochSz B3*; Wzięto Rycerzá záтым s Źzáchownice/ IdziŹ nieboŹe z nowu do cięmnice. *KochSz B4*; dobry Rycerz ięŹt od zwády/ Popu [*tj. gońcowi*] teŹ nieŹle záchowáć od rády. *KochSz C2, A3 [2 r.], A4v, B [3 r.], B2v [2 r.], B3 [2 r.] (26)*.

Synonimy: **1.** bojownik, pan, rajtar, Źlachcic, walecznik, wojak, wojennik, wojownik, Źołnierz; **2.** jezdny, koń.

Cf NIERYCERZ, RYCERNIK